

Din ve Bilim
Muş Alparslan Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi Dergisi

Din ve Bilim – Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi
Region and Science - Journal of Muş Alparslan University Faculty of Islamic Sciences
e-ISSN: 2667-7717 Aralık/December 2022, 5(2): 383-389

Sempozyum Tanıtımı

Uluslararası İslam Düşüncesinde Eleştiri Kültürü ve Tahammül Ahlakı
Sempozyumu IV (Modern Dönem) (7-8 Ekim 2022, Muş)

Symposium Introduction

International Symposium on the Culture of Criticism and Tolerance in Islamic Thought
IV (Modern Period), (7-8 October 2021, Muş/Türkiye)

Neslihan SERDAR

Yüksek Lisans Öğrencisi, Muş
Alparslan Üniversitesi, Sosyal
Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din
Bilimleri Anabilim Dalı / Graduate
Student, Muş Alparslan
University, Institute of Social
Sciences, Department of
Philosophy and Religious Studies,
Muş/Türkiye
neslihanserdar@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7662-0738

Yunus KAYAALP

Yüksek Lisans Öğrencisi, Muş
Alparslan Üniversitesi, Sosyal
Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din
Bilimleri Anabilim Dalı / Graduate
Student, Muş Alparslan
University, Institute of Social
Sciences, Department of
Philosophy and Religious Studies,
Muş/Türkiye
yunuskayaalp1033@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3802-1259

Kevser ALTUNTAŞ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Muş
Alparslan Üniversitesi, Sosyal
Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din
Bilimleri Anabilim Dalı / Graduate
Student, Muş Alparslan
University, Institute of Social
Sciences, Department of
Philosophy and Religious Studies,
Muş/Türkiye
kvsraltns@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9055-6576

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Olgu Sunumu / Case Report
Geliş Tarihi / Date Received: 17 Kasım / November 2021
Kabul Tarihi / Date Accepted: 29 Aralık / December 2021
Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık / December 2021
Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

DOI: 10.47145/dinbil.1206307

Atıf / Citation: Serdar, Neslihan vd. "Uluslararası İslam Düşüncesinde Eleştiri Kültürü ve Tahammül Ahlakı Sempozyumu IV (Modern Dönem)/ International Symposium on the Culture of Criticism and Tolerance in Islamic Thought IV (Modern Period)". *Din ve Bilim - Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 5/2 (Aralık 2022): 383-389.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dinbil> | **mailto:** dinbil@alparslan.edu.tr

Telif Hakkı&Lisans / Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır./ Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Published by Muş Alparslan University, Faculty of Islamic Sciences, Muş, 49250 Turkey.

Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi ile İslami İlimler Araştırma Vakfı (İSAV) tarafından düzenlenen ve seri haline getirilen “Uluslararası İslam Düşüncesinde Eleştiri Kültürü ve Tahammül Ahlakı” adlı sempozyumun dördüncüsü 07-08 Ekim 2022 tarihlerinde, “İslam Düşüncesinde Eleştiri Kültürü ve Tahammül Ahlakı IV (Modern Dönem)” başlığıyla düzenlendi.

Çevrimiçi olarak düzenlenen sempozyum birçok ilahiyat ve İslami ilimler fakültesinden akademisyenin katılımıyla gerçekleşti. 12 oturum sonunda toplam 36 bildiri sunularak konu katılımcılar tarafından tartışıldı. Aşağıda sunulmuş olan bildirilere dair öz bilgilere yer verilecektir.

Sempozyumun selamlama konuşmaları İslami İlimler Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Murat Serdar'ın yaptığı konuşma ile başlayıp Muş Alparslan Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Fethi Ahmet Polat'ın yaptığı konuşma ile devam etti. Selamlama oturumunun sonunda İslam Düşünce Enstitüsü Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez “Modern İslam Düşüncesinde Eleştiri Usulü ve İhtilaf Ahlakı” başlığıyla; usûlüne uygun olarak yapılan eleştiri ve ihtilafın rahmete dönüştürülmesiyle İslam ümmetinin yeniden insanlığa yön vereceği şeklindeki mesajını içeren açılış konferansını gerçekleştirdi.

Sempozyumun açılış oturumu Doç. Dr. Mehmet Salmazzem'in başkanlığında, dört sunum halinde gerçekleşti. Doç. Dr. Cahit Karaalp, “Çağdaş Kur'an Yorumlarının Eleştirisi” başlıklı tebliğinde kimi yorumların hiçbir usûl ve esasa dayanmadan keyfi bir şekilde yapıldığını ileri sürdü. Kur'an'ın mahiyeti ile muhtevası konularında özellikle ülkemizde yaşayan ve İslam'a inanan, Kur'an hakkında meal veya tefsir te'lif eden ya da tefsir alanında akademik çalışmalarda bulunan isimlerin yorumlarına yer verdi. Oturumun ikinci sunumunu Dr. Öğr. Üyesi Kadri Ziyaettin Coşan “Kur'an-ı Kerim'in Anlaşılması ve Günümüze Etkisi” adlı konusuyla gerçekleştirdi. Kur'an-ı Kerim'in, hükümleri itibari ile kıyamete kadar güncelliğini korumaya devam edeceğini ve asr-ı saadette insanların ihtiyaçlarını karşıladığı gibi günümüzdeki insanların da hayatlarına yön verebilecek özelliklere sahip olduğunu aktararak, günümüzde Kur'an'ın daha iyi anlaşılabilmesi için farklı tefsir çalışmalarının yapılması gerektiğine vurgu yaptı. Sunumun devamında Kur'an-ı Kerim'in, bir açıdan insanın Cenab-ı Hak ile irtibatını diğer açıdan toplumla irtibatını sağladığını dolayısıyla günümüzde gerek İslam âleminde gerekse dünyada insanların huzur içinde yaşayabilecekleri ortamı hazırlayacak olanın Kur'an-ı Kerim olduğunun anlaşılması gerektiğini ifade etti. Kuran'ın bu vasfının insanlara en güzel şekilde anlatılması için günümüzde Kur'an-ı Kerim üzerinde daha çok çalışmalar yapılması gerektiğini vurguladı. Üçüncü sunumda Dr. Öğr. Üyesi Şeyma Altay “Modern Dönem Tefsirlerde Vahyin Aktüel Boyutu” adlı tebliğinde Kur'an vahyinin içinde bulunan çağın insanına hitap edebilmesinin çağdaş tefsirler üzerinden gerçekleştiğini, müfessirlerin, bir yandan vahyin otantik anlamını korumaya çalışırken diğer yandan ayetleri dönemin ihtiyaç ve problemlerini giderecek şekilde te'vil ederek Kur'an'ı Müslüman toplumlarla buluşturduğundan bahsetti. Modern dönemde pozitivizm, rasyonalizm, siyaset, toplumsal eşitlik, kadın hakları gibi konular toplumun gündeminde öne çıktığı, dönemin algılarında önemli bir etki meydana getirdiği için çağdaş müfessirlerin de eserlerinde bu konulara değindiğini ve bu yeni düşüncelerden etkilendiğini belirtti. Ayrıca bu durumun sadece düşünsel boyutta kalmayıp tefsirlerde kullanılan dile yansıdığını ifade etti. Oturumun son sunumunda “Modern Dönemde Bilimsel Tefsir Ekolüne Yönelik Eleştiriler ve Analizi” konulu tebliğiyle Dr. Öğretim Üyesi Aykut Kaya, Bilimsel tefsiri, Kur'an'ın lügat ve belâgatı ile itikad açısından doğru bulmayan araştırmacıların eleştiri noktalarını sıraladı. Kur'an'ın baştan sona bu nazarla tefsir edilmesi ve ekol haline gelmesiyle bu tefsir çeşidine yönelik itirazların da arttığını vurguladı. Sonuç olarak, Kur'an ayetlerinin değişken ve kesinliği ispatlanmamış bilimsel veriler ekseninde yorumlanması açısından eleştirilse de O'nun öncelikle hidayet kitabı olduğu ve bazı bilimsel işaretler bulunsa da asıl amacın bu olmadığını belirtti. Kevni ayetlerin kesinliği ispatlanmış ilmî verilerle tefsir edilmesinin, Kur'an'ın amacına, muhtevasına ve tefsirin yöntemine aykırılık teşkil etmeyeceğini de ekledi.

“Kelâm” başlıklı ikinci oturumda İslami İlimler Fakültesi dekanı Prof. Dr. Murat Serdar “Kelâm Alanında Çağdaş Bir Uzlaştırma Girişimi Örneği: Said Abdullatif Fude'nin Mâtürîdî ve Eş'ariler Arasındaki İhtilafı Konulara Getirdiği Yorumlar” başlıklı sunumunda Fude'nin Mâtürîdî ve Eş'ariler arasında ihtilaf olarak değerlendirilen on iki meseleden üçünü esas alarak, çağdaş dönemde kelâm

alanında bir uzlaştırma girişimi olarak değerlendirebilecek yaklaşımlarını ele aldı. Oturumun ikinci sunumunu Dr. Öğretim Üyesi Abdullah Arca, “Muhammed Abduh’un Yenilik Hareketi ve Kelâm Eleştirisi” başlığıyla icra etti. Tebliğinde Muhammed Abduh’un İslâm dünyasında yaşanan sıkıntılar karşısında problemlere yaklaşımı, çözüm önerileri ve kelâmî konulara bakışını ele aldı. Oturumun son sunumunda ise Dr. Öğretim Üyesi Khaled Hakki “المستحبات الداخلة في علم الكلام قديمًا وحديثًا” (Kelâm İlmindeki Güncellemeler) başlıklı tebliği sundu. Sunumunda kelâm ilmi ile uğraşanların, bu devirde ortaya çıkan, çokça konuşulan ve Müslümanların farkındalığını etkileyen meselelere ışık tutması, modernite ve post-modernizm gibi dinî çoğulculuk ve kötülük sorunu hakkında uygun eleştirileri yönlendirmesi, tüm soru ve sorunlara tatmin edici cevaplar vermesi gerektiğini vurguladı.

“Arap Dili ve Belagati” başlıklı üçüncü oturum Dr. Öğr. Üyesi Recep Yılmaz başkanlığında üç sunumla gerçekleşti. İlk sunumu, Dr. Öğr. Üyesi Mahmud Gavsani “النقد الأدبي عند الراجعي والعقاد من أدباء القرن العشرين” (Yirminci yüzyılın Yazarlarından El-Rafi’î ve El-Akkad’ın Edebi Eleştirisi) başlığıyla icra etti. Bildiride Mustafa er-Rafi’î ve Abbas el-Akkad’ın edebiyat ve eleştirideki yaklaşım ve yöntemlerini ele aldı ve er-Rükban’ın görüşlerine yer verdi. Oturumun ikinci sunumunda Dr. Öğr. Üyesi Nihat Tarı “Modern Arap Edebiyatında Yeni Arayışlar: Edebi Ekollerin Oluşumu ve Şiir Toplulukları” başlığıyla tebliğini sundu. Sunumunda; Araplarda, İslamiyet ile birlikte yazılı geleneğin yaygınlaştığını, öncesinde ise sözlü geleneğin yaygın olduğunu belirtti. Mısır’ın işgalinden sonra Batı kaynaklarının Arapçaya çevrilmesiyle Arap Edebiyatında benzeri görülmemiş değişiklikler olduğunu aktararak bu edebi akımların Arap Edebiyatına girişini, teşekkül sürecini ve temsilcilerini ele aldı. Oturumun üçüncü sunumunda ise Dr. Öğr. Üyesi Sevda Çetin “Modern Arap Edebiyatında Eleştiri: Mustafa Lütfi el-Menfaluti Örneği” başlığıyla çalışmasını sundu. Mısır’ın işgali ile birlikte başlayan batılılaşma hareketi ile birçok dilde eserin Arapçaya çevrildiğini ve bu çeviri faaliyetlerinin önemli bir isminin de Mustafa Lütfi el-Menfaluti olduğunu aktardı. Menfaluti’nin eserlerinde toplumun eksikliklerini ifade ettiği, Batının örnek alınması gerektiği ve İslam toplumunun geri kaldığı yönündeki vurgularına dikkat çekti. Yazarın hayatını, eserlerini ve bu konudaki eleştirilerini ele alarak tebliğini sonlandırdı.

“Hadis” başlıklı dördüncü oturum Prof. Dr. Yaşar Çelikkol başkanlığında gerçekleşti ve üç sunum icra edildi. İlk sunumu Prof. Dr. İbrahim Kutluay “Oryantalistlerin Hadis Tenkidinde Kaynak Kullanımlarının Problemleri” başlığıyla icra etti. Prof. Dr. İbrahim Kutluay, oryantalistlerin, hadis tenkidinde kaynakların kullanımı anlamında ciddi sorunlarının olduğundan, kısıtlı kaynaklar kullandıklarından ve muteber olmayan kaynaklara başvurduklarından bahsetti. Hadis konusundaki tezleri açısından Batıda öncü olan Goldziher, Schacht ve Juynboll özelinde, oryantalistlerin hadis tenkidinde kaynak kullanım sorunlarını açıkladı. Oturumun ikinci sunumunda Dr. Öğr. Üyesi Seyit Ali Güşen “Ebu Nuaym’ın İbn Mende’ye Yönelttiği Eleştirilerin Günümüz Araştırmalarındaki Yansımaları” başlığıyla sunumunu yaptı. Hicri dördüncü asrın önemli muhaddislerinden olan İbn Mende’nin *Ma’rifetü’s-Sahabe* isimli eserine karşı Ebu Nuaym’ın ciddi eleştirilerine yer verdi. Bu eleştirilerin gerekçesini, mahiyetini, ilmî değerini ve son dönem araştırmalarındaki yansımalarını açıkladı. Oturumun son sunumunda ise Dr. Öğretim Üyesi Abdulalim Demir “İmamiyye Şiası’nda İç Tenkid: Kuleynî’nin el-Usûl mine’l- Kâfi İsimli Eserine Ebu’l-Fazl b. Er-Rıza el-Burki’nin Yönelttiği Eleştiriler ve Bunların Kritiği” isimli başlığıyla tebliğini sundu. İmamiyye Şiası’nda, hadise yaklaşım tarzı olarak Ahbarîler ve Usûlîler olarak iki ekol bulunduğunu belirtti. Usûlî temsilcilerden olan el-Burka’nın Kuleynî’nin *elKâfi* isimli eserinde Kur’ân’a ve akla ters düşen birçok rivayetin tespit edildiğini aktardı. Burka’nın ilmî şahsiyeti ve *el-Kâfi’ye* yönelik eleştirilerinde takip ettiği yöntemi ele alarak İmamiyye Şiası’nda mezhep içi eleştiri kültürü ve tahammül ahlakını ele aldı.

“Hadis-İslam Hukuku” başlıklı beşinci oturumda, Doç. Dr. Cahit Karaalp başkanlığında, toplam üç sunum yapıldı. İlk olarak Prof. Dr. Recep Aslan ile Dr. Öğr. Üyesi İsmail Yılmaz tarafından gerçekleştirilen “Çağdaş Dönemde Evrensellik ve Tarihsellik Yönüyle Sünneti Anlamanın Fıkhi Açıdan Değerlendirilmesi” başlıklı sunumda, Hz. Peygamber’in yer aldığı hadislerdeki bilgilerin VII. yüzyıl Arap toplumunun söylem ve algılarından bağımsız okunamayacağı ve bu hadislerin verdikleri mesajlar açısından evrensel olabileceği; bir takım şahsi meselelerle alakalı olan hadislerin ise herkese yönelik bir

mesaj taşımasının gerekmediği ifade edildi. Sünneti çağa taşımak için sünnette yerellik ve evrensellik konusunun doğru anlaşılması gerektiği belirtildi. Bu bağlamda sünnetin yerel ve evrensel yönü ele alındı. Oturumun ikinci sunumunu Doç. Dr. Selahattin Aydemir, “Modern Dönemde Hadis Usûlü Bilgisinin Önemi ve Eksikliğine Bağlı Sonuçları” başlığıyla gerçekleştirdi. Hadis usûlü âlimlerinin geliştirdikleri kurallar bilinmediğinde veya dikkate alınmadığında hadis hakkında keyfî ve özensiz yorumlar yapılabildiğini ifade etti. Sadece metin esas alınıp isnada bakılmadığında kelâm-ı kibârî ve her güzel sözü hadis kabul etme tehlikesinin doğacağını belirtti. Tebliğinde günümüzde de buna benzer şekilde usûl bilgisi noksanlığından kaynaklanan hatalara dikkat çekti. Oturumun üçüncü sunumunu ise Doç. Dr. Mehmet Selim Aslan “Fıkîhî Prensiplerin Fetva Faaliyetine ve Günümüz Fıkîh Problemlerinin Çözümüne Etkisi” başlığı altında icra etti. Günümüz fıkîh problemlerinin çözüme kavuşturulmasında fıkîhî prensiplere başvurulabileceğini ve fetva faaliyetinde de bu prensiplerin dikkate alınabileceğini söyledi. Tebliğinde, fıkîhî prensipleri ve onların fıkîha kazandırdığı canlı kalma, güncel olma, her dönemin insanına hitap etme gibi niteliklerini inceledi.

“İslam Hukuku” başlıklı altıncı oturumda, Doç. Dr. Ertuğrul Cesur başkanlığında üç sunum yapıldı. Sunumlardan birincisi Doç. Dr. Bedri Aslan tarafından “Nasîrüddin el-Elbânî’nin Taklid ve Mezhep Telakkisi” başlığı altında gerçekleşti. Tebliğinde *el-Hadîs hüccetün binefsihi fi’l-akâid ve’l-ahkam* adlı eseri bağlamında Elbânî’nin, belli bir mezhebe bağlı olmanın zorunlu olmadığı, ayetleri ve sünneti anlayan herkesin mezhepleri bırakıp ayet ve sünnete göre amel etmeleri gerektiği şeklindeki görüşlerini aktardı. Oturumun ikinci sunumunu Dr. Öğr. Üyesi Rifat Yıldız, “Hanefîlerin Kıyası Haber-i Vâhîde Takdimi Meselesiyle İlgili Rifat Fevzî’nin Muhammed Ebû Zehra’ya Eleştirisinin Analizi” başlığı altında icra etti. Hanefîlerin, haber-i vâhîd ile kıyasın çatışması halinde hangisinin takdim edileceğiyle ilgili Muhammed Ebû Zehra’nın yapmış olduğu tespitlerin eleştirisinin önemine dikkat çekti. Söz konusu sebepten dolayı Rifat Fevzî’nin Ebû Zehra’ya yönelttiği tenkitleri ele aldı. Bildirisinde, Ebû Zehra’nın, Hanefîlerin konuyla ilgili görüşlerini büyük oranda doğru naklettiği, Rifat Fevzî’nin eleştirilerinin hatalı olduğu ve yanlış anlaşılardan kaynaklandığı sonucuna ulaştığını belirtti. Üçüncü sunumu ise Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Özgür, “Hayreddin Karaman’ın İctihad Anlayışı ve Kendisine Yöneltilen Eleştiriler” başlığı ile gerçekleştirdi. Hayreddin Karaman’ın hayatına ve eserlerine dair bilgiler verdi. Karaman’ın icthad anlayışına değindikten sonra çeşitli konulardaki ve özellikle de faiz konusundaki görüşleri hakkında yapılan eleştirileri ele aldı ve yapılan eleştirilerde haklılık payı olup olmadığını tespit etti.

“İslam Hukuku” başlıklı yedinci oturum Dr. Öğr. Üyesi Mahmoud Gavsânî başkanlığında, toplam üç sunum yapılarak gerçekleşti. Oturumun ilk sunumunu Doç. Dr. Yusuf Eşit “Modern Dönemde Mezhepsizlik Anlayışına Yönelik İki Eleştiri: M. Zahid el-Kevserî ve Said Ramazan el-Bûtî” başlığıyla icra etti. Muhammed Zâhid Kevserî’nin “Mezhepsizlik dinsizliğe köprüdür.” şeklindeki ifadesini yorumladı. Ayrıca Muhammed Saîd Ramazân el-Bûtî’nin, *el-Lâmezhebiyye* adlı, Muhammed Sultân el-Hucendî’nin, klasik fıkîh mezheplerine tabi olmanın gerekliliğini ve mezhep taklitçiliğini eleştirdiği risâlesine reddiye olarak yazılan eserinden söz etti. Tebliğinde bahsi geçen modern dönem iki aliminin mezhepsizlik kavramına dair anlayışlarını ve eleştirilerini inceledi. Oturumun ikinci sunumunu gerçekleştiren, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin Nas, “الحاضر عصرنا في الوسطي المقاصدي الاجتهاد” (Çağımızda Makasit İctihadı) başlığı altında, icthad kavramını ve türlerini; hakikatini ve özelliklerini açıkladı. İctihad sürecinin titizlikle yürütülmesinin, icthad edebilme koşullarının incelenmesinin ve geliştirilmesinin önemine değindi. Üçüncü sunumu, Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman Nuri Almutavaa, “الحديث العصر في والخواص العوام بين التمدد” (Modern Çağda Avam ile Havas Arasındaki Mezhebi Yönelişler) başlığı altında gerçekleştirdi. Tebliğinde araştırmacıların ve uzmanların, havasın avam ile başa çıkmasını sağlayan yönetme ve düzenleme kuralları geliştirme eğilimlerini inceledi ve bu eğilime sahip olmalarını neden önerdiğini açıkladı.

“Tefsir” başlıklı sekizinci oturumda, Dr. Öğr. Üyesi Burhan Atsız başkanlığında, toplam üç sunum yapıldı. İlk olarak Dr. Öğr. Üyesi Eyyüp Tuncer, “Endonezya’da Reddiye Literatürü” başlığı altında, klasik dönemden yakın döneme kadar Endonezya’da dini alanda gelenekselciler ile reformistler

arasındaki mücadeleden neşet eden reddiye çalışmalarını inceleyerek sunumunu gerçekleştirdi. Oturumun ikinci sunumunu Arş. Gör. Burcu Dilek, “Ziauddin Sardar’ın Geleneksel Kur’ân Tefsirine Eleştirel Yaklaşımı ve Çağdaş Yorum Denemesi” başlığı altında gerçekleştirdi. Sardar’ın *Reading the Qur’an* (Kur’ân’ı Okumak) isimli çalışmasında çağdaş dönemde Kur’ân yorumuna yönelik yaklaşımını ele aldı. Dilek, bahsi geçen çalışmada Sardar’a ait olan; Kur’ân’ın bugün bize ne söylediğini ortaya koyacak şekilde yeniden yorumlama çabasını göstermemiz gerektiği, Kur’ân ayetlerinin aslında ciddi ölçüde çağdaş konulara cevap verdiğini ancak modern dönemde ortaya çıkan soru ve sorunların cevabını bulma konusunda, ayet ayet tefsir şeklindeki, klasik metodun yetersiz kaldığı, bir insan ürünü olarak geleneksel yorumun değiştirilebilir, inkâr edilebilir ve eleştirilebilir olduğu şeklindeki görüşlerini aktardı. Ayrıca bildirisinde, Sardar’ın, Kur’ân yorumuna ve takip ettiği usule dair eleştiriye açık birçok meseleyi ortaya koydu. Oturumun son sunumunu Doktora Öğrencisi Muhammed Sait Hatipoğlu “Cumhuriyet Dönemi Alimlerinden Haydar Hatipoğlu ve Fırka-i Nâciye Görüşleri” başlığıyla gerçekleştirdi. Sunumunda Haydar Hatipoğlu’nun hayatından, yaşadığı dönemdeki çalışmalarından ve eserlerinden söz etti. Hatipoğlu’nun, vefatı sebebiyle yarım kalmış, Türkçe tefsir literatürüne halen eklenmemiş olan; meal bölümünde özgün tercüme teknikleri kullandığı ve tefsir bölümünde de klasik ve modern kaynaklardan istifade etmekle birlikte kendi hususi görüşlerine yer verdiği tefsir kitabını tanıttı. Ayrıca fırka-i nâciye ile ilgili görüşünü ve yaklaşımını da inceledi.

“Din felsefesi” başlıklı dokuzuncu oturum Doç. Dr. Teceli Karasu başkanlığında gerçekleşti. Oturumun ilk sunumunu Doç. Dr. Rafiz Manafov, “Ötekileştirme Düşüncesinin Etik-Epistemik İmkânı Üzerine” başlığıyla yaptı. “Öteki” olanın öncelikle “ben” ve “benim” olanın sınırlarının belirlenmesiyle ortaya çıktığını belirtti. Ötekileştirme tutumunun, ilmî açıdan tutarlılığını, ahlaki açıdan kabul edilebilirliğini ve din açısından meşruiyetini tartıştı. İlmî, ahlakî ve dinî bakış açısından ileri gelen varsayım ve iddiaları felsefi yaklaşımla değerlendirdi. Oturumun ikinci sunumunu Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Yıldız “Teistik Tanrı İnancına Bir Eleştiri Olarak Delilci Kötülük Argümanları” başlığıyla gerçekleştirdi. Teistleri en çok zorlayan karşı argümanların, her şeye gücü yeten ve mutlak iyi bir tanrı tasavvuru temel alındığında, kötülüğün dünyamızda bulunmaması gerektiği ancak dünyamızda sayısız ve orantısız ölçüde kötülüklerin bulunduğu gerçeği temelinde kurulan kötülük argümanları olduğuna dikkat çekti. Delilci kötülük argümanlarını betimsel bir şekilde ele aldıktan sonra bu argümanların dayanaklarının farklarını vurguladı. Günümüzde ateizm lehine ileri sürülen kötülük argümanı hakkında bilgi verdi. Bildirisinin, bu tür argümanların teistik tanrı inancını bertaraf etmede neden başarısız olması gerektiği yönünde ileride yapılacak çalışmalara da ışık tutacağını ekleyerek sunumunu bitirdi. Oturumu, Arş. Gör. Mustafa Dönmez “Modern Dönemde Ehl-i Fetret” başlığını taşıyan üçüncü sunum ile tamamladı. Ehl-i fetret kavramının klasik dönemde olduğu gibi modern dönemde de ötekine yönelik bir tahammül kültürü geliştirebileceğini düşündüğünü belirterek bu kavramın modern felsefi akımlarla nasıl bir hüviyet kazanabileceğini inceledi. Bir takım felsefi akımlar çerçevesince ehl-i fetret kavramının kapsamının genişleyip genişlemeyeceğinin üzerinde durdu.

“Din Eğitimi–Din Sosyolojisi” başlıklı onuncu oturumda, Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Aydın başkanlığında iki sunum yapıldı. İlk sunum Dr. Öğr. Üyesi İkrâm Filiz tarafından “Seküler Eleştiriler Kutsal Pratikler Arasında Ontolojik Paradokslar (Müslüman Toplulukları)” konulu çalışma ile gerçekleşti. Filiz, Müslüman toplumların, sekülerleşme serüveninin bitmediği bir melezlenme süreci olarak yaklaşıldığı sekülerleşme tecrübeleri bağlamında, melez formların üretilmesiyle yine yeniden ortaya çıkan örüntülerin paradoksal zeminine bir projeksiyon tutulduğunu belirtti. Çalışmada kutsal ile profan arasındaki bitmemiş ve bitmeyecek gerilimlerin doğası öne çıkartılmak amaçlanmış, kavramsal çerçeve ise seküler çağ, sekülerleşme, melez kimlikler ve krizler paralelinde gelişen Müslüman toplumlar ile sınırlandırmıştır. Filiz, bu çerçevede teorik bir çalışma hedeflediğini belirtti. Oturumun ikinci sunumunu Doç. Dr. Teceli Karasu ile yüksek lisans öğrencisi Fatma Bildirici ve yüksek lisans öğrencisi Gülsüm Şahin “DKAB Öğretmenlerinin Eleştirel Düşünme Becerilerinin İncelenmesi” başlığı altında icra etmişlerdir. Bildirici sunumunda, ilk olarak eleştirel düşünme kavramı tahlil etmiş, Kur’an ve Sünnet’ten bu kavrama ilişkin ilkeler çıkarmaya çalışmıştır. Akabinde geçerlilik ve

güvenirliliği yapılmış ölçek ile inceledikleri Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) öğretmenlerin eleştirel düşünme becerilerini farklı değişkenler bağlamında sunmuştur.

“Mezhepler Tarihi” başlıklı on birinci oturumda Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Yıldız başkanlığında, üç sunum yapıldı. Sunumlardan birincisi Dr. Öğr. Üyesi Adem Lök tarafından “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Hanefi/Maturidi Dini Anlayışın Benimsendiğine Dair İddialar Bağlamında “Et-Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi” Adlı Eserin İncelenmesi” başlığı altında gerçekleştirildi. 21 Şubat 1921 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Türkçe tefsir yazılması ve bir hadis kitabının Türkçeye çevrilmesi kararı alındığı, tefsir yazma görevini üstlenen Elmalılı Hamdi Yazır’ın *Hak Dini Kur’an Dili* tefsirini yazdığı, hadis kitabı tercüme edilmesi için ise Buhârî’nin *el-Câmîu’s-Sahîh’in* muhtasarı olan Zebîdî’nin *et-Tecridü’s-Sarih li Ehâdîsi’l-Câmi’i’s-Sahîh* adlı eserin belirlendiği ifade edildi. Bu görevin de Şafii mezhebinde olan Babânzade Ahmed Nâim’e verildiği vefatından sonra ise Hanefi mezhebinden olan Kâmil Miras’ın çalışmalarına devam ettiği belirtildi. Hem Ahmed Naim’in hem de Kâmil Miras’ın görüşleri birlikte değerlendirilerek söz konusu eserin Hanefî/Mâtürîdî geleneğe hizmet edip etmediğinin tespit edilmesi gerektiği üstünde duruldu. Oturumun ikinci sunumunu Dr. Öğr. Üyesi Abdylkader Durguti “Balkanlar’da Hanefî/Mâtürîdî Yayılma Süreci” başlığında tahakkuk etti. Hanefî/Mâtürîdî mezhebinin Balkanlar’a hangi yollardan ulaştığını tespit etmek ve günümüzdeki durumunu takip etmek için Bosnalı Hasan Kafî Akhisari’nin (1544-1615) *Nizâmü’l-‘ulemâ’ ilâ hâtemi’l-enbiyâ’* adlı eserinde kullandığı silsilenin esas alınarak temellendirmeye çalışıldığını vurguladı. Silsilenin ilk halkası Hz. Muhammed, altıncı halkası Ebu Hanife ve sonrakiler Maverâünnehir ve Semerkand alimlerinin zikredildiği belirtilerek bu silsilenin Hanefî/Mâtürîdî mezhebinin Balkanlarda nasıl intikal ettiğinin tespiti noktasında önem arz ettiğini vurguladı. Osmanlı döneminde kurulan *Reisu’l-Ulema*, Bosna ve civarında yayımlanan *Novi Behar*, *el-Hidaje* ve *Hikmet* gibi dergiler ve tercüme edilen bazı eserlerin yine bu mezhebi destekler mahiyette olduğunu açıkladı. Ancak doksanlı yıllardan sonra Balkanların, komünizm rejimlerden çıkmasıyla birlikte İslam dünyasında Hanefî/Mâtürîdî temelli dini yorumunun yanında Arap ülkelerinden Selefilik-Vehhâbîlik, Pakistan-Kadiyânîlik, İran-Şîilik gibi diğer mezhebi yorumların varlığı gün yüzünde çıkmaya başladığını da ekledi. Oturumu, Arş. Gör. Hasan Kaya “Mehmet Akif’in 19 ve 20. Asır Müslümanlarının Kader Anlayışına Yöneltilmiş Eleştirileri” başlığıyla tamamladı. Mehmet Akif’in, Müslümanların içerisinde buldukları sıkıntılı durumu kader ile izah edenlere karşı çeşitli itirazlarda bulunduğunu belirtti. İnsanları tembelleğe sevk eden, insan iradesine önem vermeyen anlayışa karşı mücadele etmenin gerekli olduğunu ve kaderin teorik yönünden ziyade pratikteki akisleri üzerinde yoğunlaşmayı savunduğunu açıkladı.

“Tasavvuf – Türk İslam Edebiyatı” başlıklı on ikinci oturumda Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Arca başkanlığında, üç sunum yapıldı. İlk sunumu Doç. Dr. Hüseyin Kurt, “Tasavvuf Düşüncesinde Özeleştirici Geleneği ve Vahdet-i Vücûd Tartışmaları” başlığıyla gerçekleştirdi. Kurt, tasavvufun ahlâkî kemal yolundaki eksik ve yanlışlarına yöneltilen eleştirel yaklaşımların, sistem konusunda da gündeme geldiğini ve ilk tasavvuf klasiği sayılan Ebû Nasr Serrâc’ın *el-Lüma’* adlı eserinde “Galatâtü’s-sûfiyye” başlığı altında yer aldığını ifade etti. Sûfî müelliflerden Ebû Nasr Serrâc, Kelâbâzî, Kuşeyrî, Hucvirî, Gazzâlî gibi, tasavvuf kitâbiyatının ilk ve temel eserlerini veren şahsiyetlerin, sûfî kisveli bazı kimselerde gördükleri İslâm’a aykırı düşünce ve davranışları eleştirdiklerini söyledi. Gerçek tasavvufun nasıl olması gerektiği hususunda fikirlerini serdederek, doğruyu yanlıştan ayırmaya çalıştıklarına da dikkat çekti. Tasavvufa yöneltilen eleştiri konularının başında İbn Arabî’ye nispet edilen “vahdet-i vücûd” kavramı gelmekte olup bu husus İmam-ı Rabbânî gibi birçok mutasavvıf tarafından eleştirilmiş olduğunu ifade etti. Bediüzzaman’ın ise Vahdet-i vücûd düşüncesini, “tarikatın gayet mühim bir meşrebi” olarak değerlendirdiğini de ekledi. İkinci sunumu “Necip Fazıl’ın Edebiyat Anlayışında Münekkidin Rolü” başlığı altında Dr. Öğr. Üyesi Recep Yılmaz gerçekleştirdi. Necip Fazıl’a göre düşünsel bakımdan adeta bir kaos yaşayan edebiyatın yeniden düzenli bir yapıya kavuşmasının önündeki en büyük engelin münekkit yokluğu olduğunu ve dönemindeki edebiyat münekkitlerini bu mühim görevi yerine getirmekten oldukça uzak görmesinin başlıca sebebinin ise, eleştiri ölçülerinin o toplumun kendi tarihî duygu ve düşünce birikiminden süzülmemesi olduğunu ifade etti. Son oturumu, Dr. Öğr. Üyesi Cennet Ceren Çavuş “Şeyh-i Ekber’i Eleştirebilmek: Frithjof Schuon’un İbn Arabî

Tenkidi'' başlığını taşıyan sunumla tamamladı. Çavuş, İbn Arabî'nin, bir başka şeyh olan Frithjof Schuon tarafından hem müspet hem de menfi biçimde eleştirildiğini vurguladı. Schuon'un, İbn Arabî'nin üslubunu abartılı bulduğunu, anlatımındaki mantığa aykırılığı bir eksiklik olarak gördüğünü aktardı. Ayrıca onun, İbn Arabî'yi bazı âyetlerin anlamını eksik aktarmakla ve Kur'ân-ı Kerîm'in zahirine aykırı yorumlar yapmakla suçladığını da ifade etti.

Katılımın yoğun olduğu sempozyumun kapanış oturumunda, Prof. Dr. İbrahim Kutluay, geniş bir konu çerçevesinde pek çok kıymetli hocanın, kısıtlı bir sürede önemli noktalara değindiğini ifade etmiştir. İslâmî disiplini, modern çağın insanına nasıl uygun bir dille aktarmamız gerektiği de belirtmiştir. Prof. Dr. Recep Aslan sempozyumun eleştiri adabına dikkat çekerek önemli bir konu üzerinde durduğunu ve hakikatin izini sürmeye götürdüğünü söylemiştir. Doç. Dr. Hüseyin Kurt fikirlerin çarpışmasıyla hakikatin tecelli edeceğini söylemiş ve Gazalî'nin eleştiri usûlüne değinmiştir. Muş Alparslan Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Fethi Ahmet Polat, eleştiri kültürünün en büyük katkılarından birinin, medeniyetlerin büyümesine tesiri olduğunu vurgulamış, eleştirinin olmadığı yerde yanlış sonuçlar doğduğunu ve medeniyetin gelişmediğini ifade etmiştir. Son olarak sempozyuma emek veren tüm kıymetli hocalarımıza teşekkürlerini sunarak sempozyumu nihayete erdirmiştir.

Yukarıda özetlenmeye çalışılan bazı tebliğlerin sempozyum başlığıyla ve amacıyla uyumlu olmadığı söylenebilir. Bununla birlikte sunulan bildirilerin eleştiri kültürünün oluşması ve tahammül ahlakıyla ilgili çalışmalara önemli ölçüde bilimsel veri sunacağı muhakkaktır. MAUN İslami İlimler tarafından serinin dördüncüsü olarak icra edilen bu sempozyumlar dizisi, güncel problemlere ışık tutması açısından önemlidir. Sempozyum sunumlarının fakülte Youtube kanalından yayımlanması ve tebliğlerin kitap olarak basılması ilgililere ciddi katkı sunmaktadır. Sempozyumun gerçekleşmesinde emeği geçen herkese teşekkürlerimizi sunarız.